

BIZANTSKA UMJETNOST, *Pohodnje*, detalj mozaika u Eufrazijevoj bazilici u Poreču

tradicionalne biz. motive s elementima tal. renesanse. Jedan od rijetkih italo-kretske slikara koji se potpisao na više radova. Njegov brat *Donato* naslikao je *Majku Božju s djetetom* (dominikanska crkva, Dubrovnik) i jednu ikonu *Sv. Donata* iz 1539 (Pinakoteka, Bari).

LIT.: C. Fisković, Slikar Angelo Bizamano u Dubrovniku, Prilozi—Dalmacija, 1959. — G. Gamulin, Italokrećani na našoj obali, ibid., 1966.

Iv. Mat.

BIZANTSKA UMJETNOST, kršć. umjetnost Istočnorimskoga Carstva u razdoblju IV—XV. st. pod utjecajem bliskoistočne i helenističko-rimske umjetničke tradicije. Osnovne su joj značajke religijska simbolika i postojanost ikonografskih shema. Biz. se sastavnica u hrv. kult. naslijeđu pojavljuje od ranoga sr. vijeka, no s različitim intenzitetom i važnošću. Iz prvoga, tzv. zlatnoga doba biz. stila očuvan je velik broj spomenika nastao s Justinijanovim osvajanjima Dalmacije (Honorijeva bazilika u Saloni) sve do Pule (crkva Sv. Marije Formoze) i Poreča u Istri. Sklop Eufrazijeve bazilike u Poreču (VI. st.) ubraja se po očuvanosti i vrijednosti arhitekture te mlađega mozaika među najistaknutije spomenike biz. umjetnosti na Zapadu, također i sa znatnim utjecajem na morfologiju regionalnoga graditeljstva (Sv. Agata kraj Kanfanara). Izravni je prodor tipologije i morfologije s istočnoga Sredozemlja vidljiv na mnogobrojnim crkvama duž cijeloga primorja (najosebujnije na Mljetu, Braču, Krku) a prate ih građevine (utvrde i svetišta) na tzv. pomorske limesu (Sušac, Biševo, Svetac, Vrgade, Žirje itd.). Grade se i karakteristične crkve centralnoga tipa (Gata kraj Omiša) i njegovih izvedenica — trikonhos (Polače na Mljetu, Sutivan na Braču, Bilice kraj Šibenika). Na taj se sloj nadovezuje

arhitektura tzv. srednjobizantskoga razdoblja iz doba temata Dalmacije (IX—XI. st.). Osim primjene arhaičnih rješenja unose se i neka suvremena npr. »quincus« (Dubrovnik, Kotor), s jakim odjecima u graditeljstvu starohrvatskoga razdoblja (Sv. Mikula u Velome Varošu i sl.). Istodobni su odjoci u zidnome slikarstvu, uglavnom uz posredništva s Apeninskoga poluotoka (Akvilleja: Hum u Istri, Venecija: Zadar, Apulija: Dubrovnik). U skulpturi su tragovi biz. struje najslabiji (crkv. namještaj, X. st. u Dubrovniku, kamene ikone, XI. i XII. st. u Zadru).

Problemom rasprostiranja i utjecaja biz. umjetnosti na hrv. primorju bavili su se i mnogi istraživači, neki ističući fenomen tzv. *adriobizantizma*, donekle u sklopu s umjetnošću Ravenne, Akvilleje ili, poslije, Venecije. Tako se npr. u tipološkim raščlambama crkve Sv. Donata u Zadru uzima u obzir San Vitale u Ravenni (VI. st.) a solinska crkva u Gradini s upisanim oktogonom tješnje se povezuje s biz. uzorima. Slikarstvo na dasci sve do XIV. st. na hrv. je obali donekle napajano bizantinizmima. I poslije su se u Dalmaciju uvozile biz. ikone, ostavljajući trag u djelima pripadnika kretske-venecijanske škole (A. Bizamano, prva pol. XVI. st.). Tragovi biz. ikonografije vidljivi su u skulpturi sve do zrele romanike i pojavljuju se u najmonumentalnijim djelima XIII. st. (Buvinove vratnice u Splitu). Nakon XV. st. zamire u Hrvatskoj biz. utjecaj. Posljednji tragovi tradicije bizantinizma miješaju se s novim poticajima historicizma, pa će tako drevni i umorni stil prerasti u neostil i potrajati do XX. st. Historicizam obnavlja biz. oblike, pa tako V. Kovačić gradi 1912. u Zagrebu kupolu crkve Sv. Blaža u italo-bizantskome stilu.

Stariji su autori cjelokupnu predromaničku umjetnost Dalmacije često stilski definirali kao bizantsku (R. Eitelberger, T. G. Jackson, G. Millet i dr.). Lj. Karaman pobija te teze dokazujući specifičnost ranohrvatske umjetnosti i ograničavajući biz. utjecaje na pojedine spomenike i elemente. E. Dyggve upozorava na postojanje jedinstvenoga stila u VI. st. na Jadranu, te na kontinuitet antike. Noviji autori (Prelog, Rapanić, Marasović) iznalaze pravu mjeru biz. sastavnice u hrv. baštini.

LIT.: Lj. Karaman, Spomenici u Dalmaciji u doba hrvatske narodne dinastije i vlasti Bizanta na istočnom Jadranu u to doba, Šišićev zbornik, 1929. — Isti, Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie, L'art byzantin chez les Slaves, 1932, 2. — M. Prelog, Između antike i romanike, Peristil, 1954, 1. — Isti, Poreč, grad i spomenici, Beograd 1957. — Lj. Karaman, O putovima bizantskih crta u umjetnosti istočnog Jadrana, SHP, 1958. — B. Fučić, Istarske freske, Zagreb 1963. — T. Marasović, Regionalizam u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi Dalmacije, SHP, 1984. — Ž. Rapanić, Istočna obala Jadrana u ranom srednjem vijeku, ibid., 1985. — M. Prelog, Eufrazijeva bazilika u Poreču, Zagreb 1986. — Ž. Rapanić, Predromaničko doba u Dalmaciji, Split 1987. — I. Goldstein, Bizant na Jadranu, Zagreb 1992.

BIZAR (Bizzarro, Bizarić), Ivan, književnik i kolekcionar (Orebić, 1782 — Brsečine, 1833). Školovao se u Dubrovniku, neko vrijeme živio u Veneciji. Uz književne radove objavljivao i rasprave o estetici i suvremenoj lik. umjetnosti (*Canova, umjetnici klasicizma*). U svojoj kući imao je vrijednu zbirku umjetnina koja se rasula; sačuvala se samo bogata knjižnica, dijelom otkupljena u Historijskom institutu HAZU u Dubrovniku.

LIT.: C. Fisković, Ivan Bizar i likovne umjetnosti, Anali — Dubrovnik, 1979.

I. Fis.

BIZOVAC, selo Z od Osijeka. Uz pretpov. nalaze iz sr. brončanog doba otkrivena je (1895) na položaju *Lepodrevci* ostava predmeta iz kasnoga brončanog doba (← XII. st.) koja upućuje na postojanje lijevačke radionice na tome mjestu. Nađeno je vjedro tipa Kurd, ulomci šljema, mačevi, bodeži, koplja, sjekire sa zaliscima, šuplje sjekire, srpovi, pafte, narukvice, sirova bronca. Nekoliko stotina predmeta čuva se u Arheološkomu muzeju u Zagrebu. — B. ima župnu crkvu iz 1802.

LIT.: K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije Filozofskog fakulteta, I, Zadar 1973.

K. V. G.

BIZZA, Pacifik, crkveni povjesničar i kolekcionar (Rab, 3. V. 1696 — Split, 13. V. 1756). Studij teologije i filozofije završio je u Padovi gdje upoznaje tal. crkvenoga povjesničara Filipa Riceputija kojemu pomaže pri skupljanju građe za Farlatijevo djelo »Illyricum sacrum«. Obilazi mnoge naše krajeve istražujući arhivsku građu, proučavajući natpise, povelje i druge starine. Svoj rad opisuje 1720. u spisu *Diarium itineris Illyricum* (objavljeno u zborniku *Vrela i prinosi*, 1932). God. 1738. postaje rapski biskup, a 1746. splitski nadbiskup. Bavio se i arheologijom; osnovao je 1750. u Splitu, u atriju nadbiskupske palače Splitski nadbiskupski muzej gdje je izložio rimske natpise koji su 1821. postali dio inventara splitskoga Arheološkog muzeja.

LIT.: F. Bulić, Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij, Zbornik Matice hrvatske, 1935, str. 106–107. — D. Božić-Bužančić, Počeci zaštite spomenika i sabiranje umjetnina u Dalmaciji, Prilozi — Dalmacija, 1970, 18.

R.

BJELOBRDŠKA KULTURA, pretežno slav. kultura X–XII. st., udomačena u Panonskoj nizini. Ime je dobila po nekropoli u Bijelom Brdu a kronološki se podudara s tzv. mlađim gradišnim razdobljem sr. Europe. Karakteristični su grobovi na redove, bez kamene grobne arhitekture. Od grobnih priloga ističu se ženski nakit od bronce ili srebra (sljepoočnice-kariče često sa »S«-nastavkom i grozdolike naušnice u nekoliko varijanata, ogrlice i narukvice od šipke ili od pletenih žica, gdjekad narukvice sa završecima u obliku zmijskih glava, derdani od staklene paste, prstenje i privjesci), željezno oruđe i noževi, te keramika ml. gradišnog razdoblja. Rijetki su nalazi strelica i ostataka luka nomadsko-staromadž. podrijetla i ponegdje ostruge karolinškoga tipa. Oblici rustičnoga nakita slav. i starosjedilačke proizvodnje rađeni su po kasnoant. i biz. uzorima; grozdolike lijevane naušnice proizvodile su se u lokalnim radionicama, npr. u Sisku. Bjelobrdška kultura ima tri faze: stariju (975–1025), srednju (1025–75) i mlađu fazu (1075–1200). U starijim grobovima lakše je razlikovati panonskoslav. pripadnost od staromadž. nego u mlađima, jer je u ranoarpadovskoj državi tijekom XI. st. započeo etničko-kulturni proces sjedinjavanja. Nalazišta bjelobrdške kulture su mnogobrojna (Bijelo Brdo, Vukovar, Kloštar Podravski) a novija istraživanja upućuju na utjecaje bjelobrdške kulture kod Slavena u Mađarskoj, Češkoj i Slovačkoj.

LIT.: J. Brunšmid, Hrvatske sredovječne starine, VJHAD, 1903–04. — J. Hampel, Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről, Budapest 1907. — L. Niederle, Slovania v EHU, 7

BJELOBRDŠKA KULTURA, brončani ženski nakit iz X. st.

Uhrách, Letopis Maticej Slovenskej, 1921. — G. Fehér, Beiträge zum Problem des ungarisch-slavisches Zusammenlebens, Acta Archaeologica Hungarica, 1958. — Z. Vinski, Ausgrabungen in Vukovar, Archaeologia Jugoslavica (Beograd), 1959. — Isti, O postojanju radionice nakita starohrvatskog doba u Sisku, VJHAD, 1970.

R. i Z. Vi.

BJELOGRAVIĆ, Nena, naivna slikarica (Vareš, 18. IV. 1939). Apsolvirala na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Slika ulja na staklu, u početku pod utjecajem hlebinske škole (*Na sajmu, Povratak s polja*), kasnije pronalazi vlastiti izraz (*Djevojka s mačkom, Mesar*). Samostalno izlaže u Zagrebu (1972. i 1978), Bruxellesu (1976), Poreču (1977), Amsterdamu (1979), Novom Sadu (1984).

LIT.: K. Burger, Nena Bjelogrić (katalog), Zagreb 1978. — J. Depolo, Nena Bjelogrić (katalog), Novi Sad 1984.

V. G. Č.

BJELOVAR. Ostaci materijalne kulture mlađega željeznog doba, predmeti rim. razdoblja u gradu i okolici, te ulomci srednjovj. naseobinske keramike i pećnjaka upućuju na kontinuitet u naseljavanju mjesta tijekom stoljeća. Spominje se 1420; na karti Stjepana Glavača iz 1673. zove se *Belovac*. Na prijedlog generala Filipa Becka, 1756. započinje gradnja vojnog naselja koje postupno dobiva obrtnička i trgovačka obilježja. Slobodnim krajevskim gradom proglašen je 1874.

Urbanistička koncepcija grada je ortogonalna; takav način gradnje odraz je graditeljskih shvaćanja prosvijećenoga apsolutizma. Na križištima dvaju sistema paralelnih ulica, koje se sijeku pod pravim kutom, otvaraju se trgovci. Glavni je trg uspjele urbanistička cjelina, karakteristična za »graničarski« grad. Na njemu je barokna crkva *Sv. Terezije*, građena 1765–72, uz koju se s obje strane nalaze zgrade škole i bivšega kolegija pijarista. Crkva ima četiri kamena oltara iz 1889 (I. Franz, D. Morak); ispovjedaonica je izradio J. Rogina. Stare oltarne slike iz XVIII. st. bile su rad nepoznatoga varaždinskog slikara. Pravosl. crkva *Sv. Duha* građena je 1792–95, zvonik je dovršen 1833. Do poč. XX. st. u crkvi se nalazio ikonostas J. Četirevića Grabovana (prenesen iz crkve u Sredicama); novi ikonostas i zidne slike izradili su C. Medović, B. Čikoš-Sesija, I. Tišov i J. Hohnjec, rezbarije su rad M. Peroša, a pozlatu je izveo A. Sič iz Zagreba. Među crkvenim posuđem nalazi se putir iz 1761. Na gl. trgu nalazi se vojarna »Preradović« s nizom arkada u prizemlju. U središnjem dijelu trga stajala su četiri barokna kipa što su ih 1778. podignule krajiške pukovnije. Tokom vremena grad se širio. U XIX. st. sagrađena je klasicistička zgrada knjižnice, a zgrada gimnazije završena je 1901. po nacrtima S. Smočinskoga. Sokolski dom podignut je 1912 (D. Sunko, Đ. Pilar), a nekadašnja židovska sinagoga 1920. Gradski muzej čuva arheol. i etnograf. građu, te građu iz kulturne povijesti. Galerijski odjel muzeja izlaže djela suvremenih slikara i kipara vezanih uz Bjelovar.